

Přískokem vpřed, aneb MÁME DRAKA, PURKMISTŘE!

Některé věci neumím přijatelně vysvětlit dodnes, i když se mě bezprostředně dotýkají, a nezbývá, než je prostě konstatovat. Po zřetelném úspěchu Hamleta IV., pro mě značně nečekaném, jsem přijal nabídku Večerního Brna stát se v něm dramaturgem. Rozhodl jsem se bez váhání, aniž bych věci střizlivě zvažil: vzhledem ke vzdělání, které ta profese naléhavě vyžaduje a které mi z 90 procent chybělo, musím tento svůj krok označit za svrchovaný optimismus, ba přímo hazard. Byl jsem jenom průměrný výbušník s vojenským inženýrským diplomem a v životě jsem žádné divadlo nesepsal, ba ani neupravil, takže můj rozhled v tomto oboru byl středoškolský, jakkoliv jsem divadlo jako takové měl rád a v rodné Ostravě jsem nějakou dobu (dokud to škola nezakázala) byl v činohře statistou. (Jenom jednou jsem spoluplytvárel představení operní a stal se tudíž spoluúčinkujícím s paní Marií Podvalovou: ona zpívala Libuši a já jsem jako jeden z klubka tatarské hordy dostával nařezáno pod Hostýnem v rámci živého obrazu v jejím Proroctví.)

V situaci, kdy Večerní Brno bylo diváky vyhledáváno i na zájezdech, vycházelo stále víc najevo, že po Hamletovi očekává jeho publikum další pokračování v naznačené cestě za satirickým pohledem na tehdejší realitu. Takže – co a jak dál? Vzpomněl jsem si, že jsme před pár lety s Vlastimilem Pantůčkem vymýšleli satirický námět na základě dykovského „Ondřeje a draka“ o draku, který neexistoval. (Tehdy jsme od toho upustili, když na stejné téma začaly u nás politické procesy za zločiny, které rovněž neexistovaly, jak dosti záhy vyšlo najevo.) – Psal se rok 1963 a situace byla docela jiná: měli jsme pocit, že je čas zjistit, jestli heslo na prezidentské standartě platí a zdali pravda má reálnou šanci vítězit. Dračí námět se zalíbil i Miroslavu Skálovi, takže se rozhodl autor-sky připojit. A tak jsme ve třech začali psát Draka.

Dovolte, abych krátce citoval ze sborníku Bylo – nebylo Večerní Brno:

„Přesněji řečeno jsme hru začali ve třech vymýšlet, protože ve třech psát je spíše dosti nesnadné. Přiznám se, že se mi tato fáze celé práce líbila nejvíc, ačkoliv mně z ní skoro nic určitého v paměti nezůstalo – jen zcela nekonkrétní, ale nezapomenutelný dojem z ohňostroje nápadů a jejich střetávání, praktických i zcela nesmyslných řešení situací, zápletek a jejich nezbytných vyústění. To byly chvíle, kdy jsme se všichni tři při práci znamenitě bavili, což je samo o sobě odměnou tak vysokou, že snad ani žádné lepší není.“

Magnetofon tehdy po ruce nebyl, záznam pořizoval Vlastimil Pantůček (skautskou přezdívkou TOM) – byl znamenitý stylista a v jeho podání měl vznikající text často už finální kvalitu (já jsem se na to nehodil, mám sklon k mno-

homluvnosti a Miroslav Skála, stylisticky zajisté na výši, po sobě zhusta nedokázal přečíst, co si napsal, a to dost vadí při rekonstrukci).

Příběh hry i jeho řešení jsme sestrojili poměrně hladce. Rámec dodal patrně režisér Sokolovský, kterému se věc od počátku líbila. Představení je dílem kočovné herecké tlupy z časů roku onoho, včetně „petrolejkového“ osvětlení scény, skutečné káry, na které přivezli a nakonec odváželi skládací scénu, i včetně ženy s cedulí, písemně uvádějící do obsahu příštího děje. Nápad byl sice ne nový, ale šťastný: rozpoutal při zkouškách spousty špilců a fóřů všeho druhu. Dovolte opět citát:

„To, co soubor odvedl v žužlickém průvodu, oslavujícím volbu úředního drakobijce Bivoje, byla ve své finální podobě tvrdá asociace na ExPo, existenční pochod, ve který se v naší civilní realitě už dávno proměnily každoroční prvomájové oslavy. Sám Principál a ve hře i Náčelník padacího mostu Ladislav Suchánek hřimal do hlediště, že „účast je dobrovolná a bude přísně kontrolována, a kdo by neměl mávátko, tak ho mít musí.“ Ohlas srdečným smíchem byl tak upřímný a bouřlivý, že z toho nakonec pokaždé opravdu manifestace byla – jen trochu vzhůru nohama.“

Miroslav Skála (podle své postavy z Vestpocketky zvaný Peťura) se chopil scén, ve kterých uplatnil jako bývalý pedagog svá pozorování typů, na které v praxi narážel dnes a denně. Přesně postihl pseudofilozofického dogmatika Magistra, mávajícího neustále tím, čemu polština říkala „ideologia zamordyzmu“ (nejde v tom spojení jen o mord, ale i o praslovanské morda čili tlama: je charakteristická pro režim beroucí každého jaksepatri u huby, a to už od raného věku). Citát praví:

„Panna učitelka s onou svatě štrébrovskou intuicí uhodnout, JAKÝ POSTOJ OD NÍ VE VĚCI DRAKA BUDOU NADRŽÍZENÉ ORGÁNY VYŽADOVAT, to je ryze peťurovská kreace. Oproti tematicky obdobně nadané postavě z Blažkova „Příliš štědrého večera“ („Jestli mi řeknou, že Jan Hus byl vlastně rabín, tak já to zítra **budu učit!**“) je Učitelka pouze o něco truchlivější tím, že je iniciativní a dá dětem neexistujícího draka nakreslit. Přestupek žáků, kteří se vydali do sluje a draka tam nenašli, potrestá tak, že je rozsadí: je to přesně ve stylu vnitřně nejistého establishmentu, ochotně postihujícího trestuhodné poddané, když se dopustili objevu, že král je nahý.“

Pozoruhodně měl Skála odposlechnuto to, čemu ve VYROZUMĚNÍ dal později Václav Havel název „PTYDEPE“. Ústřední drakobijce Bivoj promlouvá k žužlickým sousedům takto: „Provedli jsme dotázání všech složek na možnost koordinace a máme už řadu odpovědí, většinou samé negativní. Sousedé si věci vyříkali, někdy i rozříkali, kde my jsme pak mohli jen rozpovšechnit. Drak, sousedé, je velký úkol! A ty úkole, ty my musíme budovat! Ale co my jsme? My jsme v potížích na té otázce!“

Je pozoruhodné, že své ptydepe má zřejmě každá doba – nejspíše proto, že má každá svůj okruh zasvěcenců, kteří nehodlají vydávat své výroky veřejně

všanc, neboť by ztratili svou výlučnost. Doznávám, že někdy nerozumím ani novinám, trousícím matné narážky na věci běžně okecávané v matičce Praze – užívá se i jazykových změtenců, postrádajících mluvní logiku či gramatickou legálnost, ono k ní většinou posléze stejně dojde. Jak zřejmo, na té otázce jsme v potížích dodnes.

Asi nejvíce jsme se nasmáli nad scénou, kterou jsme potom nazývali EMA. Exceloval v ní Karel Augusta v roli Zelináře. Šlo o situaci, kdy drak podle tradice žádá nejkrásnější pannu (kdo asi toho podvrhu hodlá využít pro své cíle?) a žužlické dívky, rozhodnuté nedat se zbytečně zahubit, zmizí z domovů za účelem změny stavu. Rodičové je hledají s lucerničkami jako broučci, což se rozehrávalo po celém divadle. Cituji:

Zelinář: EMO! EMILKO! NEVIDĚLI JSTE EMU?
MÁMA NEMÁ EMU!

Náčelník p.m.: EMA NENÍ DOMA?

Zelinář: EMA NENÍ U MÁMY! – EMO!!

Náčelník: MÁMO, NEMÁME EMU?

Háta: MY MÁME LIBĚNU!

Zelinář: Ó, VY SE MÁTE! – EMO! – EMO! (zajde)

Ten nevinný čítankový text zatřásl pokaždé bránicemi tak děsivě, že hlediště explodovalo – a přitom to zpočátku nemělo ani satirické zabarvení. To přišlo, až když se vrátila „zachráněná“ Liběna a otec – i doma náčelník padacího mostu – zavelel:

Náčelník: TAK DOST! OBĚ DOMŮ, NAJÍST A SPÁT!

Háta: POJĎ, MÁME MÍSU MASA!

Liběna: Ó, MY SE MÁME!

Mluvit tehdy o míse masa byla téměř science-fiction; maso prostě nebylo. Ale to kupodivu nebyla ve skutečnosti rozhodující okolnost pro ohlas tak bouřlivý. Ten smích vpadl do hry z pradávne studánky humoru čirého jako křišťál, neb to byla nebetýčná sranda. V takovém kontextu je mísa masa vřele přijata, i kdyby jím ve skutečnosti všechna řeznictví široko daleko přetékala. Ani ony čítankové věty, ve kterých jsme se kdysi seznamovali s písmenky, nejsou samy

o sobě k popukání. Tady se ovšem stalo obé pointou situace, jejím rozhrěšením, manifestovaným onou osvobozující explozí.

V „Drakovi“ se naplno projeví i další spoluautoři: Vladimír Bernard Růžička, řečený Bernášek, který vytvořil skládací scénu – herci ji přivezli na káře a sami postavili během Principálovoy recitace veršovaného prologu.

Hercům přiřkl kostýmy téměř pimprlové a neopomněl si utáhnout ani z tehdy nového vedení SSSR: Když je drak v závěru hry „odhalen“, propukne další manifestace, oslavující nového hrdinu, souseda Honzu. Bernášek ho na oslavné cedule vyvedl jako jemnou, ale nespornou karikaturu Nikity S. Chruščova.

Dalším spoluautorem Draka byl a už navždy zůstane dr. Ladislav Štancl co komponista, korepetitor, pianista a šéf divadelní kapely, který veškeré skladby i sám rozepsal do partů a nazkoušel. Ve své denní době byl na plný úvazek provozním ředitelem divadla. Jsem si jist, že kdyby byla v okolí bývala k dispozici dobrá hlína, byl by ve volném čase páčil cihly. Avšak dodejme ještě jeden citát:

Pro scénu v krčmě na úvod druhé půle hry, kde dochází k prvním nesnázím, drakem údajně způsobeným, vymyslel Ladislav Štancl šťastné pojetí: navrhl zajisté nikterak novou, ale vždy vítanou PARODII NA OPERU. Bylo z toho jedno nádherné odpoledne u Štanclů při piáně, kde jsme celé znění spolu vymýšleli, pěli, ba místy oba vyli jako šakalové, protože když se chechtáte, těžko se zpívá. Tak vznikla naše Jihomoravian Side – Story o tom, že není pivo; v jejím zářivě rozjásaném smetanovském závěru celá krčma zpívá:

Ó, běda, piva ani lok, a tak to bude celý rok!

Scénickému provedení pak dodalo na váze, že Zdeněk Blažek, náš skoro dvoumetrový Purkmistr, předstoupil před orchestr s taktovkou v ruce a celou „operu“ oddirigoval. Byl, mimo jiné, skutečně dobrý muzikant a nejednou hrál na scéně naživo na housle. Ovšem když sám purkmistr diriguje, to už něco znamená, tady Žužlice nesporně předstihly Pražské jaro.

Zde se samozřejmě znamenitě vyřádil (a zajisté též pobavil) i choreograf Luboš Ogoun, od inscenace Majakovského „Bestie štěnicensis“ stálý spolupůrce inscenací Večerního Brna, který nejednou dotahoval, co jenom naznačila a už nepřinesla režie.

Drak měl co do ohlasu výhodu ve své velmi přístupné formě podání lidové pseudopohádky, nesené tu více, tu méně pimprlovou stori a jejím nekomplikovaným jazykem, z něhož si přítom občas utahovala. Publikum bylo rozesmáté ažaž, někdy už od prologu. Spolupráce hlediště byla samozřejmě pro herce onou živou vodou, inspirující k výkonům mnohdy nečekaně dobrým až vynikajícím, tryskalo z nich uvolnění a spontánnost. Zaznamenali jsme jev tehdy delší dobu velmi vzácný: lidé si do satirického divadla chodili nejen pro pravdu o svém světě, ale i pro radost.

Mnozí nám to říkali nebo napsali, na Draka se do Brna jezdilo „přes pola“ – ba i z Prahy – a v hledišti nebylo prázdného místečka, kde by obstál potměšilý truldlík. Byl to čas, kdy se zdálo, že věci nabírají správný směr, že budou na-

praveny křivdy a naplňovány zásady, na kterých by se mohla rozvinout demokracie. To všechno nebylo najednou nemožné. Z popelavého všedna začala probleskovat naděje.

Satirická hra může a má odhalovat BLBOST, zejména tu, která se tváří závažně, ba nedotknutelně ve výšinách svých trůnů. Úkolem satirických her přitom NENÍ proklamovat, co teď a kam a kterak dál; zato jejich humor má být natolik pravdivý a nesporný, aby znovu nabil kondenzátory v myslích hlediště onou vzácnou energií, která pomáhá žít.

A tak přesto, že Drak dost jasně ukazoval, jak jsme všichni ochotni kdykoliv přistoupit na nejružnější – mnohdy velmi krkolomná – vysvětlení svých každodenních švindlů, podrazů, kompromisů a podvodů, majíce kolektivně máslo na hlavě (nemířil tedy jenom na společenské špičky), dával přesto hledišti pocit obsažený v závěru finálové písně:

VEZEM V TÉ KÁŘE RADOST I ZLOST,
JAK ŽIVOT JE TAM NASKLÁDAL:
JSME TADY VŠICHNI – TAK JE NÁS DOST
A POHNEME S TÍM O KUS DÁL!

— • —